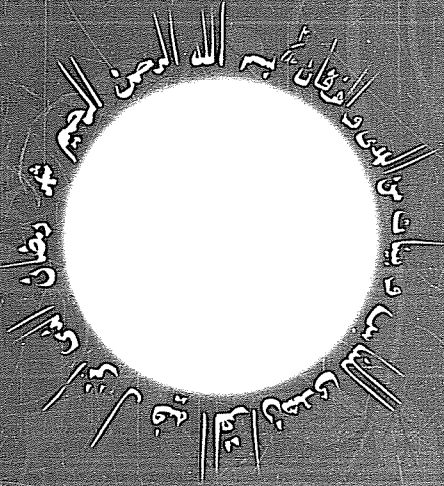

Samsun'da Kur'an Günleri

XI. KUR'AN SEMPOZYUMU

Kur'an ve Risalet

25-26 Ekim 2008 / SAMSUN

Fecr Yayınları: 133

Dizgi – Mizanpaj: CİNAS

Kapak: CİNAS

Baskı, Cilt: KALKAN MATBAACILIK

Büyük Sanayi 1. Cd. 99/32 İskitler

Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Eylül 2009

ISBN: 978-975-6004-76-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgarlı Cad. Rüzgarlı İşhanı No: 2 Kat: 5 Ulus/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr – e-mail: fcr@fcr.com.tr

KUR'AN-I KERİM'DE HZ. PEYGAMBER VE HZ. PEYGAMBER'E YÖNELİK FARKLI YAKLAŞIMLAR

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN*

Allah'a hamd, Resulüne salât ü selâm ile sözlerime başlıyorum.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber ve Hz. Peygamber'e Yönelik Farklı Yaklaşımlar adıyla sunacağımız tebliğe giriş niteliğinde önce peygamberlik makamından özetle söz etmek herhalde uygun olacaktır.

Peygamberlik makamı ya da nübüvvet mansıbı, *ilahî lütuf* olarak¹ insanoğlunun ulaştığı en yüce mertebedir. Zira bilindiği gibi insanlara yönelik bir müessese olan peygamberliğe² layık görülenler, birer beşerdir. Peygamberler ile diğer insanlar arasındaki en temel ayırıcı özellik, kendilerine gelen *vahiydir*.³

Vahye mazhar insan olmak, peygamberleri diğer insanlardan *akıl, mâneviyat ve bilgi* gibi bazı noktalardan farklı kılsa bile, onları aslâ insanlıktan çıkarıp bir başka hüviyete koymaz. Peygamberler, (kimi Yahûdi ve Hıristiyanlara⁴ rağmen,) daima bir *beşer* olarak kalmışlardır.

Ulaşılan zirve, makam ve mansıp yüksek olunca ona yönelik algılama ve değerlendirmeler de karmaşık gerekçeler ağının vücut verdiği bir kesâfet hatta kaos halini alabilir. Tarih boyu peygamberlere yönelik yaklaşımlar, tepkiler ve farklı algılamalar bu gerçeğin kanıtıdır.

Allah elçileri peygamberlerin serüvenlerinin birbirine benzemesi, muhatap kitlenin yani insanların zaman-mekan farklılığı dışında, yapısal, ruhsal, sosyal ve davranışsal benzerliklerinden kaynaklanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim bütünüyle peygamberler hakkında geçerli olmak üzere *istifa*'dan bahsetmektedir.⁵ *Istifa*, bir şeyin halis ve temizini seçip almak demektir. Ayrıca peygamberlerin, şeytanın iğvâ ve vesvesesinden korunduğu da bil-

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ 6/En'am, 124; 62/Cum'a, 4

² 17/İsra, 95

³ 18/Kehf, 110

⁴ 9/Tevbe, 30

⁵ 22/Hac, 75

dirilmektedir.⁶ Ancak peygamberler hiçbir zaman günah işlemeye uygun güç ve âletlerden -melekler gibi- mahrum da değildirler. Fakat bile bile, kasden günah işlemek onların buldukları makama ve tabiatlarına aykırıdır.⁷

Peygamberlik makâmının ve dolayısıyla bu makâma lâıyk görülmüş peygamberlerin özellikleri şöylece özetlenebilir:

Cenab-ı Hakkın seçimine dayalı, ilâhî teyide mazhar⁸ ve mucize ile desteklidirler.

Her tür günahattan beridirler. Bu makama erenler kesinlikle üstün ahlâk-lıdırlar.

Ahlâkî islâhâtı talim ve telkin ederler. Ahlâksızlığı öneren hiçbir peygamber söz konusu değildir. Peygamberlerin talim ve telkin ettiği ahlâkî islâhât, temelde tevhid inancına dayalıdır. *"Benim ve benden önceki peygamberlerin en önemli çağırısı; Bir olan ve eşi ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur, beyanıdır"*⁹ hadisi bu gerçeği açıklar.

Emir bi'l-ma'ruf ve nehiy ani'l-münker yetkisiyle donatılmışlardır.

Peygamberler öğretim ile yetinmez; kötülerini iyiliğe, şaşırılmışları doğru yola sevk ederler. Peygamberlerin -geneli itibariyle- icra ve kaza yetkileri vardır.¹⁰ Bu konuda da ilâhî teyide mazhardırlar.

Tebliğ emânetine sahiptirler. Nübüvvet makamına lâıyk görülen peygamberler, emir ve nehiyleri kişisel tasarrufta bulunmadan olduğu gibi tebliğ ederler. Tebdîl, tahrîf, tenkîs, tezyid ve hatta tecîl edemezler.

⁶ 22/Hac 52

⁷ Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere z e n b kelimesinin izâfe edilmesi, hatalarından istiğfar ettiklerinin ve tövbelerinin kabul edildiğinin bildirilmesi, onların günahkâr olduklarını değil, aksine onların kulluktaki kemallerini gösterir. Dolayısıyla Allah Teâlâ herhangi bir peygamberi hakkında mağfiretten bahsetmişse, bu ondan razı olduğunu müjdelemek içindir. Dinî literatürde h i n s, i s m ve c ü r m kelimeleri kasten işlenmiş günahlar için kullanılır. Z e n b ise, herhangi yanlış bir iş için, kasdî olsun olmasın yanlışlıkla, sehven veya yanlış anlama sonucu yapılan hatalar için kullanılır. Şuna işâret edelim ki bu tür bir hata ümmet için günah sayılmasa da peygamber böylesi bir gafletten ötürü sorumlu tutulur.

Öte yandan Kur'an-ı Kerim'de, peygamberlerin peygamberlik öncesi hayatları hakkında dalâlet, gaflet ve cehâlet gibi değerlendirmeler görülmektedir. Bunlardan maksat da günahkârlık, isyankârlık, yoldan sapmışlık değil, peygamberlikten sonraki hallerine göre bir değerlendirmedir. Yani nübüvvet ve risâletin hidâyetine karşılık, ondan öncesine dalâlet denilmiş olmaktadır. Yoksa peygamberlerin sapıklıkla aslâ ilgileri yoktur.

Bütün bunlara rağmen şuna da işâret edelim ki, "ismet külfeti kaldırmaz". Yani peygamberin günahattan korunmuş olması (ismet) onu, taate zorlamadığı gibi günah işlemekten de âciz bırakmaz. Ne var ki ismet, Allah'ın bir lutfu olup peygamberi hayr yapmaya sevk eder, kötülüklerden alıkor. Fakat ilâhî imtihanın gerçekleşmesi için onda yine de i r a d e mevcuttur."

⁸ 37/Saffât 171-173

⁹ Bk. Muvatta', Kur'an 32, Hac 246; Tirmizî, Daavât 122

¹⁰ Hz. İsa'nın bir vaiz, öğretmen veya mürşide benzetildiği, müeyyide uygulama veya dünya iddiası olmadığı ifade edilir

Davette hasbîdirler. Peygamberler çalışmalarında dünyaya yönelik herhangi bir gayeye sahip ve talip olamazlar. Yalnızca Cenab-ı Hakk'ın hükmünü icra eder, halkı doğru yola çağırırlar.¹¹

Bu kısa ve genel girişten sonra şimdi Hz. Peygamber'in yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'deki tanıtımını belli bazı noktalarıyla özetlemeye çalışabiliriz.

I. KUR'ÂN-I KERİM'DE HZ. PEYGAMBER

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber konusunu, *peygamberlik öncesi ve sonrası* diye iki başlık altında incelemek uygun olacaktır. Ancak ben konuyu Hz. Peygamber'in *kişisel durumu ve işlevsel konumu* başlıkları altında işlemek istiyorum.

Kişisel durumu derken onun *peygamberlik öncesi hâlini ve beşer resul oluşunu, işlevsel konumu* ile de *nebevî kimliğinin anlamını ve öne çıkan temel niteliklerini* kast ediyorum. Aksi halde, Muallim Naci'ye göre, "...dest-i kudretle yazılmış hilye"¹² niteliğindeki Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'i böyle sınırlı bir tebliğde özetleme imkanı bulunamaz.¹³ Böylece tebliğde görülecek eksikliklerin peşin özrünü de ifade etmiş olduğumu düşünüyorum.

A. KİŞİSEL DURUMU

1. Peygamberlik Öncesi

Kur'an-ı Kerim, bize tanıttığı peygamberlerin hiçbirinin biyografisini vermez. Onların hayatlarından, misyonları açısından ibret konusu olacak örnek olaylardan söz eder. Bu genel uygulama, Hz. Peygamber hakkında da aynen geçerlidir.

a. Yetim Olması

Sözünü ettiğimiz genel uygulamaya uygun olarak Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesi hayatı, ayrıntılı bir şekilde yer almamaktadır. Sadece *Duhâ sûresinde* kendisine yönelik ilâhî ikramlar hatırlatılırken Hz. Peygamber'in başta *yetim* olduğuna ve bir iki durumuna dikkat çekilmektedir:

"O, seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"

Öte yandan genelde peygamberlerin, peygamber olarak seçilmeden önce, riyazât ve ibadetle vahyi telakkiye hazırlandıkları bilinmektedir. Hz. Peygamber'in de kendisine vahy gelmeden önce, Hıra mağarasında ibadetle

¹¹ 6/En'âm, 83-90; *Asr-ı Saadet, Tebliğat*, I, 83-84.

¹² Bk. *Yâdigâr-ı Nâci*, s. 4-5, (İstanbul, 1314)

¹³ Konuyla ilgili olarak son zamanlarda Türkçe'de müstakil ve hacimli eserler yayımlanmıştır.

meşgul olduğu ve gördüğü sâdik rüyalarla bu tür bir hazırlığa tabi tutulduğu bilinmektedir.

İnşirah sûresinde de, bu hazırlık cümlesinden olmak üzere - *Şerh-i sadr'dan maksat şakk-ı sadr mıdır, değil midir?* tartışmaları bir yana- onun göğsünün açılıp gönlünün arıtıldığına, yükünün hafifletildiğine dikkat çekilmektedir: "*Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?*"

b. Emin Olması

"Ben daha önce yıllarca aranızda bulundum. Hiç düşünmüyor musunuz?"¹⁴ ve "Yoksa peygamberlerini tanımadıkları (onun doğruluğunu, dürüstlüğünü bilmedikleri) için mi onu inkâr ediyorlar?"¹⁵ âyetleri, Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesinde emin/güvenilir bir kişiliğe ve temiz bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Kabul etmek gerekir ki, Hz. Peygamber'in emin/güvenilir bir kişiliğe sahip olması, aynı zamanda onun işlevsel konumu ile de yakından ilgili bir özelliğidir.

2. Peygamberlik Sonrası (Beşer resul)

a. Beşer Oluşu ve Gereklere

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesi hayatı hakkında ayrıntılı bilgi vermediği gibi onun şemâilini, fizik yapısını da tarif etmemiştir.¹⁶ Hz. Peygamber'in şemâilini bize sahâbîlerin gözlemleri ve verdikleri bilgiler ulaştırmıştır.

Hz. Peygamber'in, kendi toplumu içinde saygın bir aileden gelmiş ve güvenilir kişiliğiyle tanınmış olmasına rağmen, **Allah'ın resulü** olduğunu açıkladığı zaman, toplumun çoğunluğu tarafından bu durum büyük bir çelişki olarak karşılanmıştır. Geçmiş toplumlar gibi Mekke toplumu da beşeriyetle nübüvveti birbirine aykırı bulmuştur.

"Bu (Muhammed) de sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi göz göre göre büyüye mi inanacaksınız?"¹⁷ diyebilmişlerdir. Beşeriyet ile risâlet arasında böylesine bir ayrılık ve aykırılık vehmedenlere Kur'ân-ı Kerim;

"Biz senden önce yalnız kendilerine vahyedilen erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (meseleyi bilen eski kitap sahiplerine) sorun. Biz onları yemek yemeyen cesetler kılmadık. Onlar ölümsüz de değillerdir."¹⁸ cevabını vermiş, böylece bütün peygam-

¹⁴ 10/Yunus 16

¹⁵ 23/Mü'minün 69

¹⁶ Bu durum kanaatimizce ümmet-resul ilişkisinde dikkate alınması gerekli yöntemi belirlemektedir. Yani Hz. Peygamber'in "görevi" ve "mesajı" öncelenmektedir.

¹⁷ 21/Enbiyâ 3.

¹⁸ 21/Enbiyâ 7-8; Bk. 10/Yunus 109; 16/Nahl 42-43

berlerin birer beşer resul olarak, öteki insanlardan yegâne farklarının kendilerine gelen **vahiy**'den ibaret olduğunu açıklamıştır.

İslâm'dan önce gelmiş dinlerin bazı mensuplarının sandıkları gibi peygamber Allah değildir, Allah oğlu ya da yarı Allah veya melek de değildir. Yahudilerin Hz. Üzeyr'i, Hıristiyanların ise Hz. İsa'yı "Allah'ın oğlu" diye tavsife kalkışmaları¹⁹ gibi, "**Allah bir insanı mı peygamber olarak gönderdi?**"²⁰; "**Bizi bir insan mı doğru yola iletecek?**"²¹ diye itirazlar ileri sürmek de peygamberin **beşer** olduğu gerçeği ile Allah elçisi olmasını ve dolayısıyla misyonunu bağdaştıramamış, kafasına sığdıramamış, içine sindirememiş olmaktadır, peygamberde farklı, beşer üstü bir nitelik arama eğiliminden ileri gelir ve tabii yanlıştır.

Aslında "*vahye mazhar bir beşer*" olmak, insanları hidâyete çağırarak için yeter. Allah elçiliği, peygamberi insanlıktan kesinlikle soyutlayıp başka bir varlık haline getirmez. Ancak onu tamamen sıradan sade bir insan gibi görmeye de imkân vermez. "*Vahye mazhar bir beşer; yani Allah elçisi bir insan*" olarak görülmesini gerektirir. Zira bilinmektedir ki, Mekkeli müşriklerin **Abdullah'ın oğlu Muhammed**'e hiç itirazları yoktu. Onların itirazı **Resulullah Muhammed**'e idi. Hudeybiye Sulh Anlaşması'nın imza aşamasında bu durum çok açık bir şekilde müşriklerin temsilcisi Süheyl b. Amr tarafından dile getirilmiştir. İman etmiş olmak için **Abdullah'ın oğlu Muhammed**'i tanımak, hatta ona "emin" diye tanıklık etmek de yetmiyor, onun, **Allah'ın resulü** olduğunu kabullenmek gerekiyordu.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e sürekli *Yâ eyyühe'n-nebiyyü* yahut *Ya eyyühe'r-resul* diye hitap edilmiş olması,²² bir kere bile ismiyle *Ya Muhammed* diye hitap edilmemesi, Hz. Peygamber'in, Allah elçiliği vasfının öne çıkarılması, ona inanmış olmak için önce onun göreviyle ilgili bu en temel vasfının kabullenilmesi gereğine *metodik ve ısrarlı bir vurgu* olarak değerlendirilebilir. Nitekim daha sonraları, bazı bedeviler hariç, tüm sahâbîler Hz. Peygamber'e aynı şekilde hitap etmeyi edep telakki etmişler ve alışkanlık haline getirmişlerdir.

Burada **yaman bir çelişkiye** de dikkat çekmekte fayda vardır: Mekkeli müşrikler, taştan topraktan yaptıkları putları tanrı veya tanrı katında şefaatchi diye kabullenip onlara tapındıkları halde, çok iyi tanıdıkları, "emin" bildikleri, içlerinden bir insanın *Allah elçisi* olmasını bir türlü kabullenemiyorlardı.

¹⁹ 9/Tevbe 30

²⁰ 17/İsrâ 94

²¹ 64/Teğâbün 6

²² Bu uygulamanın Hz. Peygamber'e has olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de diğer peygamberlere isimleriyle hitap edildiği görülmektedir.

Hz. Peygamber'in beşer/insan olması ve bununla ısrarla vurgulanması, sonu tanrılaştırmaya kadar uzanabilecek olan kutsamacı eğilimlere; resul olduğunun öne çıkarılması da sıradanlaştırıcı, sınırlamacı ve kısıtlamacı ya da indirgemeci eğilimlere, anlayışlara ve yaklaşımlara engel teşkil eden yapısal bir gerçekliktir.

Unutulmamalıdır ki bütün peygamberler insan olarak yaşadılar, insan olarak öldüler. Hepsini geçimleri için çalıştılar. Hepsini inançları ve davaları uğrunda mücadele verdiler, savaştılar. Geçim ve mücadele vasıtalarını seçmede içtihat ettiler. Bunda hata ve isabet ettikleri oldu. Bu uğurda bazılarında ufak tefek yanılgılar sâdir olmuşsa bu insanlık gereğidir. Tâ ki **"Allah ile kul arasındaki fark ortaya çıksın."** Çünkü hatasızlık yalnızca Allah'a mahsustur."

Peygamberler hakkında söz konusu olan bu gerçekler, Hz. Peygamber için de aynen geçerlidir. Nitekim kendisi de **"bir beşer olduğunu"** dört konuda vurgulamıştır:

- a. İlahî vasıfların kendisine yakıştırılmamasını istediğinde,²³
- b. Dünya işleri ile ilgili bazı teknik konularda,²⁴
- c. Davaların hükme bağlanmasında,²⁵
- d. İbâdetlerin icrasında yanılgıya düştüğünde.²⁶

O, "ben de bir beşerim" sözünün çerçevesini de pek veciz bir şekilde şöyle çizmiştir: **"İnnî fîmâ lem yûha ileyye ke ehadikûm = Hakkında vahiy gelmemiş konularda (hatâ veya isabet etmek ve unutmak v.s. bakımından) ben de sizin gibiyim."**²⁷

Öte yandan olağanüstülük fikrini uyandıracak mucize isteklerine Hz. Peygamber'in, bilhassa ilk yıllarda hiç iltifat etmemiş olması, kendisine verilmiş olan vahiy gerçeğinin ve farkının muhatapları tarafından idrak edilmesini sağlamaya yönelik bir temel tavır olarak dikkat çekmektedir.

b. Resul Oluşu ve Gerekleri

Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'i bize peygamber/elçi olarak tanıtmaktadır. Hz. Peygamber'in adı zikredilen dört âyetin²⁸ üçünde onun Allah elçisi

²³ Bk. Buhârî, *Enbiya* 48; Dârimî, *Rikâk* 68; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 16,298; VI, 128

²⁴ Bk. Müslim, *Fedâil* 141; İbn Mâce, *Ruhûn* 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 23-2

²⁵ Bk. Buhârî, *Şehâdât* 27; Hiyele 10; Ahkâm 20; Müslim, *Akdiye* 4; Ebû Davud, *akdiye* 7; Edepe 87; Tirmizî, *Ahkâm* 11, 18; Nesâî, *Kudât* 12, 33; İbn Mâce, *Ahkâm* 5; Muvatta', *Akdiye* 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 332; VI,203, 290, 307, 308, 320

²⁶ Bk. Buhârî, *Salât* 31; Müslim, *Mesâcid* 89, 92, 93, 94; Ebû Davud, *Tahâre* 93; *Salât* 190; Nesâî, *Sehv* 25, 26; İbn Mâce, *İkâme* 129.

²⁷ Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, IX, 46

²⁸ 3/Al-i İmran, 144; 33/Ahzab, 40; 47/Muhammed, 2; 48/Feth, 29

olduğu öne çıkarılmaktadır. Şimdi bu tanıtımı kısa kısa cümlelerle hatırlayalım:

O, peygamberdir:

“Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz?...”²⁹

“Muhammed Allah’ın elçisidir...”³⁰

O, insanlığın başlangıcından beri süre gelen risalet görevinin son temsilcisidir. Hâtemü’n-nebiyyîn’dir:

“Muhammed, içinizden herhangi bir adamın babası değil, O, Allah’ın elçisi ve peygamberlerin sonucusudur.”³¹

İlk değildir:

“De ki, ben peygamberin ilki değilim!”³²

Peygamberliği geneldir. Belli bir zaman veya belli bir bölge ile sınırlı değildir:

“De ki, ey insanlar, ben sizin hepinize göklerin ve yerin sahibi Allah’ın elçisiyim.”³³

Bu âyet ve konuya ait diğer âyetler, bir taraftan İslâm’ın cihanşümül bir din olduğunu ilân ederken bir taraftan da Hz. Peygamber’in elçiliğinin ve dolayısıyla onun sünnetinin, yaşama tarzının evrensel boyut ve karakterini ortaya koymaktadır.

Peygamberliği daha önce Hz. İsa tarafından müjdelenmiştir.³⁴

Doğru yol üzerindedir:

“Sen elbette gönderilmiş elçilerdensin, dosdoğru bir yol üzerindesin.”³⁵

O, hidayet rehberidir:

²⁹ 3/Al-i İmran, 144

³⁰ 48/Feth, 29

³¹ 33/Ahzâb, 40. Muhammed *aleyhisselam* Hz. Adem ile başlayan peygamberler dizisinin son incisiydi. Onunla mühürlendi peygamberler manzumesi. O, bu niteliğini bir hadisinde şöyle getirdi: “Benimle peygamberlerin temsili, şu kimse gibidir; o kişi bir ev yaptırmış ve binayı tamamlayıp süslemiş fakat yalnızca bir tuğlasi eksik kalmıştır: Bu durumda halk binaya girip gezerler ve eksik yeri görüp hayret ederler: “şu bir tuğlanın yeri de boş bırakılmasaydı” derler. Ben işte o tuğlayım, ben hâtemü’n-nebiyyîn’im” (*Tecrid Tercemesi*, IX, 255-256).

³² 46/Ahkâf, 9

³³ 7/Araf, 158

³⁴ 61/Saff, 6

³⁵ 36/Yasin, 3-4

"Eğer O'na itaat ederseniz, doğru yolu bulursunuz!"³⁶

Çünkü büyük lutfu erdirilmiştir:

"Allah'ın sana lutfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar sadece kendilerini saptırırlar. Sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu cidden büyük olmuştur."³⁷

O, ümmî bir peygamberdir:

"Biz sana (Kur'an'ı) okutacağız; Allah'ın dilediği hariç, sen unutmayacaksın."³⁸

Kimseden okuma yazma öğrenmemiştir. Onun muallimi, bu âyette de görüldüğü gibi Allah Teâlâ idi. Bir başka âyet de bu durumu şöyle belirtmekteydi:

"...Sen bundan önce bir kitap okumamış, sağ elinle de yazmamıştın. Öyle olsaydı, bâtıl söz söyleyenler şüpheye düşerlerdi."³⁹

Ahlâkî nitelikleri ise, kişiliği ve bilhassa peygamberlik göreviyle yakından ilgili olduğu için Kur'an-ı Kerim'de yer almış bulunmaktadır. Meselâ:

Hz. Peygamber huy güzelliği yönünden pek yüksek bir seviyededir. **"Gerçekten sen, büyük bir ahlâk üzerindesin!"⁴⁰**

"...Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi..."⁴¹

Mümin, hem de ilk mümindir:

"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti."⁴²

"De ki: şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim."⁴³

Hz. Peygamber, müminlerin sıkıntıya düşmesine de tahammül edemezdi. Çünkü o, müminlere karşı pek merhametliydi:

"Ant olsun ki içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."⁴⁴

³⁶ 24/Nur, 54

³⁷ 4/Nisa, 113

³⁸ 87/A'la, 6-7

³⁹ 29/Ankebut, 48

⁴⁰ 68/Kalem, 3

⁴¹ 3/Âl-i İmrân, 159

⁴² 2/Bakara, 285

⁴³ 6/En'âm, 162-163

Daima Allah'a iltica eder, ibadete büyük bir düşkünlük gösterirdi. Kulluk görevlerinde son derece istekli ve titizdi:

"Rabbin; senin, gecenin üçte ikisinde, yarısında ve üçte birinde kalkıp namaz kıldığını biliyor..."⁴⁵

Hz. Peygamber nurdur, etrafını aydınlatan ışıktır.⁴⁶

Şereflidir.⁴⁷

Nâmı yücedir.⁴⁸

İsrâ (ve Mi'rac) ile şereflendirilmiştir.⁴⁹

Kumandan peygamberlerdendir. Ancak onun bu niteliği Medine döneminde ortaya çıkmıştır.

O, insanların hakka teslim olmalarını çok isterdi. Aksini gördü mü çok üzülür, pek hislenirdi. Buna şu âyet delildir:

"...Bu Kur'an'a inanmayanların ardından "inanmıyorlar" diye nerede ise kendini mahvedeceksin."⁵⁰

Hz. Peygamber'in en büyük şiddeti müşriklere karşıdır.

"Allah ve resulü, Allah'a eş koşanlardan berîdir."⁵¹

O, makâm-ı mahmûd'un sahibidir.

Âlemlere rahmettir:

"Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik."⁵²

"...Sen içlerindeyken Allah onlara azap etmez. Onlar bağışlanma dilerlerken de Allah elbette azap edecek değildir. Yoksa, Mescidiharam'a girmekten (müminleri) men ederlerken Allah onlara niçin azap etmesin."⁵³

Geçmiş peygamberlerin muhataplarından inanmayanlar, daha peygamberleri hayattayken helâk olurlardı. Sadece Hz. Peygamber'in milletinden inanmayanlar, inançsızlıklarına rağmen toptan bir azaba ve helâke uğramamıştır. Bu da O'nun, inanmayanlara olan rahmetidir.

Hz. Peygamber Allah'ın sevgilisidir. Habîbullah'tır.⁵⁴

⁴⁴ 9/Tevbe, 128. Bk. el-Hicr (15)88

⁴⁵ 73/Müzemmil, 20

⁴⁶ 33/Ahzab, 45-46

⁴⁷ 69/Hakka, 40

⁴⁸ 94/İnşirah, 4

⁴⁹ 17/İsra 1, 60

⁵⁰ 26/Şûarâ 3; 6/En'am 35

⁵¹ 9/Tevbe, 3

⁵² 21/Enbiya, 107

⁵³ 8/Enfal, 33-34

Ve nihayet O, **ulu'l-azm** peygamberlerdendir, Resulu's-sekaleyndir. İns ve cinnin peygamberidir.

O en güzel örnektir:

"Ant olsun ki Resulullah'ta, sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır."⁵⁵

Bu âyetten anlaşıldığına göre Hz. Peygamber, evrensel planda pratik örnektir. Güzel ahlâk ve temiz hayat kurallarını kendi yaşayışıyla ortaya koymak, örneklendirmek onun asıl görevidir. Onun bu durumu, hiç kuşkusuz Allah'ın hoşnutluğu peşinde olan müminler içindir.

İslâm tebliğine muhâtap olan insanlar arasında çeşitli açılardan farklılıklar olacağı pek tabiidir. Bu farklılıklara rağmen her insan veya topluluk, yatıp kalkmak, yiyip içmek, ağlayıp gülmek, alış veriş, hayır-hasenât yapmak, öğrenip öğretmek, hastalanıp tedâvî olmak gibi hayatın bütün hallerinde kendilerine örnek alacakları bir rehberine muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç, rûhî ve hissî alanlarda ve ilişkilerde daha büyük boyutlardadır.

İşte bütün toplum kesimlerinin ihtiyaçlarını fert, aile, millet, ümmet ve insanlık seviyesinde ve evrensel çerçevede karşılamak, şekillendirmek, örneklendirmek, sünnetin sorumluluğu ve özelliğidir. Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i "**en güzel örnek**" diye tanıtmaması, onun hayatında bütün bu hayat şart ve şekillerine göre İslâm çerçevesinde örnek alınabilecek ahenkli bir çeşitlilik, zenginlik, seyyâliyet ve uygulanabilirlik bulunduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in hayatını ve ondaki çeşitliliği ashâb-ı kirâm, "O bir peygamberdir, bizden farklıdır. Biz kendi işimize bakalım." yorumu ile değil, "Onun bütün hareketlerinin bize bakan bir yönü mutlaka bulunmaktadır. Biz onu örnek almalıyız." yaklaşımı içinde algılamışlardır. Hz. Peygamber'in hayatını ciddiyet ve insaf ile tetkik eden herkes neticede, "tarih boyunca başka hiçbir kimsede toplanmamış, hayatın her yönünü etkileyen, şekillendiren üstün özelliklerin Resul-i Ekrem'de bir arada görüldüğünü" itiraf etmek zorunda kalmıştır.

Örnek alınacak şahsın pratik bir hayat sahibi olması fevkalâde önem taşımaktadır. **Bu da örneğin, çok yönlü bir yaşayış deneyimine sahip olmasıyla mümkündür. Ümmet için Hz. Peygamber'in yegâne örnek oluşu biraz da bu açıdan ele alınmalıdır. Zira sünnet, Hz. Peygamber'in, Allah'ın emirlerine uygun hareket etmek maksadıyla seçip yaşadığı hayat, gittiği yol demektir. Bir anlamda sünnet, son ilâhî kitap Kur'an'ın, "son peygamber", "âlemlere rahmet", "üsve-i hasene", "büyük ahlâk sahibi", "müminlere düşkün ve onla-**

⁵⁴ el-Begavî, *Mesâbîh*, II, 169

⁵⁵ 33/Ahzab, 21

rin sıkıntıya uğraması kendisine çok ağır gelen” bir Allah elçisi olarak Resulullah (s.a.) tarafından evrensel plânda ortaya konmuş nebevî yorumdur. Bu sebeple de Kur’ân-ı Kerim, beşerî, coğrafî, tarihî, sosyal, meslekî ve ekonomik farklılıklarına rağmen bütün insanları Resulullah’ın sîretine, hayat modeline uymaya, onun izinden gitmeye, onun yoluna koyalmaya davet etmektedir. Çünkü onun sünneti, muhtelif toplum kesimlerinin hepsine birden örnek olabilecek zenginliktedir. Onun hayatı, canlı Kur’an niteliğiyle insan hayatına tam bir uygulama örneği ve ışığıdır. Herkes onda örnek alabilecek bir yön bulabilir. Sünneti bu bütünlük, zenginlik ve evrensellik içinde düşünmemek, Hz. Peygamber’i ve onun şekillendirdiği İslâm hayatını kavramakta ve tabiatıyla Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i anlamakta çekilen güçlüklerin ve düşülen yanlışların gerçek sebebidir. Konuya ait bütün olumsuz ve temelsiz düşünce ve beyânların düzeltilmesi, sünneti evrensel boyut ve bütünlüğü içinde algılayabilmeye bağlıdır.

Hz. Peygamber ölçüdür:

“(Resulüm) de ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir. De ki; Allah’a ve Resul(ün)e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilinler ki Allah kâfirleri sevmez.”⁵⁶

Şah Veliyullah, Peygamberlere itaatın farz kılınmasının gerekçesini açıklarken Hz. Peygamber’e itaatın sebebini de ortaya koymuş olmaktadır. O diyor ki; “Bir ümmetin doğru yolda olması, o ümmet fertlerinin sadece Allah Teâlâ’ya itaat ve kulluk etmeleriyle mümkündür. Ancak onlar, hak ve hakikat bilgisini Allah’tan doğrudan alabilecek kabiliyette değildirler. Bu durumda onların iyi hâl sahibi olmaları, kuşkusuz ki bir peygambere tâbi olma yoluyla gerçekleşebilecektir.”⁵⁷

Çözümdür:

Hz. Peygamber’in Allah elçiliği sayesinde beşerin kafasındaki, gönlündeki ve hayatındaki düğümler çözülmüş, problemler yeni bir yoruma kavuşmuş, insanlar önlerini görür olmuştur. Dünya yeni bir anlayış, uygulama ve dünya görüşü kazanmıştır. Böylece insanlığın inanç ve hayat ufuklarını karartan şirk ve inançsızlık karanlığı, sabah güneşinin doğmasıyla ufuktan çekilen gece karanlığına eş, çekilip gitmiştir. Çünkü, Hz. Âişe vâlidemizin de dile getirdiği gibi Resul-i Ekrem Efendimiz, Kur’ân-ı Kerim ile amel etmiş,

⁵⁶ 3/Âl-i İmrân, 31-32

⁵⁷ ed-Dihlevî, *Huccetullahi’l-bâliğa*, I, 249 (trc. I, 318)

onun ahkâm ve âdâbını yaşamıştır. Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'in ve dolayısıyla Hz. Peygamber'in çözüm olduğunu şöyle duyurmuştur:

"Biz bu kitabı sana, ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden topluma da hidâyet ve rahmet olsun diye indirdik."⁵⁸

"Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, -Allah'a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız-, onu Allah'a ve Resül'e götürün. Bu hem daha hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir."⁵⁹

Hayatında Hz. Peygamber'in kendisi, vefâtından sonra da getirip tebliğ ettiği Kitap ve yaşayışıyla ortaya koyduğu o Kitab'ın yorumu demek olan Sünneti her konuda başvuru kaynağıdır. Hz. Âişe vâlidemizin "*Onun ahlâkı, yaşayışı Kur'andan ibâretti.*" sözü de bir yandan Kitap - Sünnet birlikteliğini ve bütünlüğünü ortaya koyarken bir yandan da Hz. Peygamber'in, **ümme için pratik bir çözüm olduğunu** belirlemektedir.

İslâm'ı bütün kurum ve kurallarıyla bir sistem bütünlüğü ve uyumu içinde hayata geçirmek için çalışmak, Hz. Peygamber'in 23 yıl kesintisiz sürdürdüğü asıl Sünnet'idir.

Hz. Peygamber'in hayatı Kur'an olunca, yaşayışını onun yaşayışına uydurmaya çalışmak da Kur'an'ı yaşamaya çalışmak demek olacaktır. O halde *Sünnet, Kur'an'ı yaşamamanın prensibi, uygulaması ve adıdır.*

Başta inanmayanlar olmak üzere, Hz. Peygamber'i şu ya da bu yönlere çekmek isteyenlere karşı Allah Teâlâ, elçisine şöyle demesini emretmiştir:

"De ki: Ben sizin arzularınıza uymam. Aksi halde sapıtırım da hidâyete erenlerden olamam."⁶⁰

"Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar, sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim vardır? Elbette Allah zalim toplumu doğru yola iletmez."⁶¹

B. İŞLEVSEL KONUMU

Hz. Peygamber'in işlevsel konumu üzerinde Kur'an-ı Kerim'de açıktan ve dolaylı olarak bilgi veren ayet-i kerimeler bulunmaktadır. Ancak meseleyi Allah'ın resülü, elçisi olmak noktasından ele almanın olayın bütünü kavramak bakımından önemli olduğu açıktır.

Allah Teâlâ, **"İyi biliniz ki yaratmak da yönetmek de Allah'a âittir (Elâ lehu'l-halku ve'l-emr)"**⁶² buyurmaktadır. Yüce Yaratıcının hükümlerinden

⁵⁸ 16/Nahl, 64

⁵⁹ 4/Nisa, 59

⁶⁰ 6/En'am, 56

⁶¹ 28/Kasas, 50

⁶² 7/Araf, 54

tekvînî ve *tedbîrî* olanlar, içindekilerle birlikte evrendeki varlıkları ilgilendirmektedir. Her varlık kendisi için takdir edilmiş olan çerçevede devam edip gitmektedir. *Teklifî hükümleri* ise, onun kendisine ait olduğunu bildirdiği emr/yönetim ile ilgili ve insanlara/mükelleflere yöneliktir. Peygamberler, işte bu teklifi nitelikteki hükümleri tebliğ eden, görev süre ve yörelerinde onların nasıl anlaşılması gerektiğini sözlü olarak açıklayan, nasıl uygulanacağını fiilen gösteren, şekillendiren, güncel ifadesiyle yorumlayan elçilerdir. Bir başka anlatımla **peygamberler, beşerî hayata yönelik ilâhî müdâhalelerin görevlileri ve temsilcileridir**. Nitekim “yaratma ve yönetmenin Allah’a ait olduğu” ile ilgili âyetin siyak-sibakı ve Hz. Peygamber’e itaati ve uymayı emreden⁶³ âyetler, **Hz. Peygamber’in, beşerî hayata yönelik ilâhî müdâhalelerin temsilciliğini** onaylamaktadır. Üstelik bu temsilcilik fevkalâde dinamik/amelî/pratik, bütünüyle hayatın içinde bir temsilciliktir. Asla pasif bir temsilcilik değildir.

Tüm peygamberlerden farklı olarak Peygamber Efendimiz, söz konusu **ilâhî müdâhale**yi son kez ve evrensel çapta temsil etmiş, şekillendirmiştir. Sünnet en temelde, işte bu müdahalenin formunu oluşturmaktadır. O halde **Sünnet, Peygamberimiz tarafından temsil edilen ilâhî müdahalenin kavramsal adı ve temsilcisi demektir**. Hadisler de tabîi olarak, bu temsilin bilgi ve belgelerini içermektedir.

Hz. Peygamber’in yegâne temsilcisi olduğu ilâhî müdâhalelerin boyutlarını, esasen onun şahsiyetini dokuyan Kur’an emirlerinde bulmak mümkündür. Meselâ, oku, iyi bak, hatırla, tâbi ol, uy, dürüst ol, sabret, Allah’a kulluğa devam et, O’nu yücelt, tesbih et, vekil edin, O’na dayan, Allah’a karşı saygılı ol (ittekrî’llah), bağışlanma dile, ma’rufu emret, bağışla, danış, hatırlat, inananlara kol-kanat ger, onları yüreklendir/teşvik et, en verimli şekilde tartış, cihat et... Bütün bunlar, ne denli aktif bir müdâhalelerin temsil edilmesi gerektiğini yeterince ortaya koyan -söz konusu emirler manzumesinden- sadece bir bölümdür.⁶⁴

Bu kapsamda Hz. Peygamber’in işlevsel konumuna ve bu konumun yansımaları demek olan sünnet-i seniyyeye baktığımız zaman, onun ve yaşayışının genelde insanlar özelde inananlar için ne ölçüde önem arz ettiği anlaşılacaktır. Buna ilave olarak bir şey daha anlaşılacaktır. O da bu temsil bütünlüğüne ait her şeyin -aralarında derece farkı olsa da- önemli olduğudur. Günlük beşerî formlar da metafizik dünyaya yönelik mesajlar da söz konusu ilâhî müdahaleyi, kendi sahalarında temsil ettikleri için fevkalâde önemlidir.

⁶³ 3/Al-i İmran, 31

⁶⁴ Geniş bilgi için bk. A. Akyüz, *Yaşayan Kur’an Hazreti Peygamber*, İstanbul, 2005

Hiz. ÂiŒe validemizin, "Onun ahlâki yani yaŒayifif Kur'an'dan ibarettir."⁶⁵ tespit ve beyânî, tam da iŒte bu noktada anlamîni bulmuŒ olmaktadır.

Sünneti kendi içinde farklı ve bilimsel nitelendirmelere tâbi kılmak ayrı bir iŒ, onu "ilâhî müdahalenin temsilcisi olarak", temel fonksiyonu ve yapısal bütünlüğü içinde algılamak çok daha farklı ve anlamlı bir iŒtir. Bu ikinci durum, "Ben müslümanlardanım" diyen İslam ve iman kimlik ve kiŒiliğinin orijinalitesini ve duruşunu ifade eder. Nitekim Hiz. Peygamber'i tanımladığı kabul edilen "(insanları) Allah'a çağırın, iyi iŒ yapan ve 'ben Müslümanlardanım' diyenden kimin sözü/çağırısı/konumu daha güzeldir?"⁶⁶ anlamındaki âyet, söz konusu müdâhâlenin söylem, eylem ve duruş boyutlarını ortaya koymakta ve dolayısıyla Sünnetin konum bakımından ne anlama geldiğini belirlemektedir.

Bize göre, Hiz. Peygamber'e yönelik farklı yaklaşımlar, iŒte bu müstesna durumun algılanmasındaki farklılıklardan ileri gelmektedir.

Öte yandan Yüce Yaratıcı bir âyette, Hiz. Peygamber'in inananlara dönük işlevsel konumunu ve bu konumun vahiy-resul-sünnet-ümmeî bağlamında ne anlama geldiğini şöylece açıklamış bulunmaktadır:

لَقَدْ مَنَّ اللهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ

"Gerçek Œu ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden, yanlış inançlardan ve inansızlıktan) onları arındıran, kendilerine kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermek suretiyle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuŒtur. Hâlbuki onlar daha önce açık bir sapıklık içinde idiler."⁶⁷

Hiz. Peygamber de ümmeti karşısındaki konumunu "inne meself = benim konum" diye başlayan beyanlarında, değişik açılardan ortaya koymuŒtur. Neticede "aleyküm bi sünnetî = Size benim yaŒayışımı takip etmek düşer" buyurmuş, inananlarla arasındaki ilişkinin ittiba ve uyum ilişkisi olduğunu duyurmuŒtur. Esasen Kur'an-ı Kerim'de de "...O elçiye uyarmanız, doğru yolu bulursunuz."⁶⁸ buyrulmuŒtur.

"النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ = Peygamber, müminlere öz nefislerinden daha ileri/önceliklidir."⁶⁹ âyeti, kimi müfessirlerce, haklı olarak, "Peygamber'in sünnetine uymak, müminler için kendi görüşleriyle amel etmekten

⁶⁵ Müslim, müsâfirîn 139

⁶⁶ 41/Fussilet, 33

⁶⁷ 3/Âl-i İmrân 164. Bu âyet Hiz. Peygamber'i sırasıyla "mü'minlerin aralarından(beŒer)", "Allah'ın âyetlerini okuyan (mübelliğ), "müzekkî-mürebbî" ve "muallim-mübeyyin" olarak tanıtmaktadır.

⁶⁸ 7/Araf, 158

⁶⁹ 33/Ahzab, 6

önde gelir"⁷⁰ diye anlaşılmış ve açıklanmıştır. Bu sebeple, "inneme'l-amelü's-sahîh hüve mâ vâfeka's-sünne = **Makbul kulluk, Sünnete uygun olan kulluktur.**" Çünkü Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i "en güzel hayat örneği" olarak takdim etmiştir.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

„Ant olsun ki sizin için, Allah'a ve âhret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok ananlar için Allah'ın resulünde güzel bir örnek (hayat modeli) vardır"⁷¹

Hız. Peygamber'e uymak, hiç şüphesiz, onun yaşayış biçimine, sünnetine hayatı uydurmakla mümkündür. Bir başka deyişle, onun hayatını taklit etmek, iman gereğidir. Bu, asla terim anlamında bir **taklit** değil, tam aksine İslâm kimlik ve kişiliğinin elde edilmesi için gerekli olan **ittiba** anlamında taklit demektir. Zira **sadece Hz. Peygamber'in hayatı dindir.**⁷² Dini yaşamış olmak için onun nezih hayatının -imkânlar ölçüsünde- taklit edilmesi gerekmektedir. Çünkü **ilâhî müdâhalenin Hz. Peygamber tarafından gerçekleştirilmiş formu demek olan Sünnete uymak, Müslümanca yaşamaktır.** Bir başka ifadeyle, Hz. Peygamber'in işlevsel konumunun sonuçlarını güne taşımak, yeniden hayata geçirmek ve ümmetin risâleti/elçiliği sorumluluğuna sahip çıkmak demektir.

II. HZ. PEYGAMBER'E YÖNELİK FARKLI YAKLAŞIMLAR

Tebliğin bu bölümünü, **sosyolojik birimler** bazında değil, **yaklaşım farklılıkları** esasına dayalı olarak özetle işlemek, **toplum gerçeğimize, değerlendirmede yapıcı bir çizgi izleme yöntemine ve suçluyu değil suçu teşhir sünnetine** çok daha uygun düşecektir diye düşünüyorum. Ancak ondan da önce bir-iki noktaya değinmek istiyorum.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin karşılaştıkları tepkilerin sebepleri arasında onların beşer/insan olmaları öne çıkmaktadır.

Bir insanın Allah elçisi olması, başlangıçtan beri hemen her dönemde ve her toplumda insanlar arasında algılama problemi oluştura gelmiştir:

“Bizi bir insan mı doğruya yöneltecek?”“Allah bir insanı mı peygamber seçmiş?” “O da bizim gibi yiyip içen birisi. Bize üstünlük sağlamak istiyor.”

⁷⁰ Bk. Kadı İyaz, *eş-Şifâ-ı Şerif* (tercüme, s. 55)

⁷¹ 33/Ahzâb, 21

⁷² “Hocanın dediğini tut, gittiği yoldan gitme!” sözü de bize göre ‘Hz. Peygamber’den başka kimsenin hayatı din olarak taklit edilemez’ anlamında bu temel ilkeyi belirlemektedir. Bilinen bir gerçektir ki, “ma’sum yani hata işlemekten korunmuş olmayan kimselerin taklidi dinin tahrif sebeplerindedir.” [Bk. ed-Dihlevî, *Huccetu’llahî'l-bâliğâ*, I, 352 (trc. I, 444)]

“Peygamber olarak bir melek gönderilseydi ya!” gibi ileri sürülen itirazlar ve peşinden mûcize istekleri, beşerîlik noktasında yoğunlaşan algılama zorluğunun, bir anlamda da muhalefet duygusunun göstergeleridir.

Bize göre bu itirazlar yakın plandan incelendiğinde aslında –biraz sonra üzerinde duracağımız- hem aşırı kutsamacı, yüceltmeci peygamber tasavvurunun hem de sınırlamacı ve sıradanlaştırıcı yaklaşımı bir ölçüde yansıtmaktadır. Bu da peygamber algılamaları alanında başlangıçtan beri birbirine zıt iki temel tasavvurun ve yaklaşımın bulunduğu göstermektedir.

Sözünü ettiğimiz itirazlar başlangıçta **peygamberlere karşı çıkanlar arasında** söz konusu iken, zaman içinde **inanamlar arasında kutsamacı ve sıradanlaştırıcı yaklaşım farklılaşması** haline dönüşmüştür. Niyet ve söylem farklılığı, grup isimlerinin değişikliği, özdeki yaklaşım ve algılama/tasavvur problemini ortadan kaldırmamaktadır. Yani peygamberlere yönelik farklı yaklaşım meselesi, sadece bugünün değil, tüm zamanların ve insanlığın problemidir.

Günümüzde özellikle Hz. Peygamber’e yönelik farklı yaklaşımları söz konusu etmek, gerçekten bir iç problemi yine kendimize özgü olarak değerlendirme ve çözme ihtiyacından mı, yoksa çokça şikâyetçisi olduğumuz kimi dış mihrakların etkisiyle kendimizi ve değerlerimizi yeniden gözden geçirmeye yönlendirilmiş olmaktan mı kaynaklanmaktadır? Yoksa her ikisi birden mi söz konusudur?

Abartmacı ya da sınırlandırmacı yani bir anlamda aşırı kutsamacı ve kutsalsız anlayışlar bugün de şu ya da bu ölçüde birbirlerine hayat vermeye devam etmektedir. Dünyacı ve laik söylemlerin resmîyet kazanmış gözüktüğü bir ortamda kutsamacı ve abartılı yaygın bir tepkinin sürdürülmesi herhalde çok da garipsenemez.

Çözümü, sürekli egemen sistem ve resmî söylem yönünde yorumlar geliştirmekte aramak, herhalde vazgeçilmemesi gerekli kimi anlayış, düşünce ve uygulamaları da “kurban” etme ile sonuçlanacaktır. Böylesi bir tehlikenin hissedilmesi doğal olarak karşı tavrı güçlendirme refleksini doğuracaktır.

Hiç kuşkusuz meseleye tam tersi açıdan bakmak da mümkündür. Yani kutsamacılıkta sınırların aşılması, nerede ise tüm farklılıkların görmezden gelinerek tamamen sıradan bir peygamber anlayış ve yaklaşımını tetiklemiştir diye de düşünülebilir. Esasen değişmeyen kural, her ifratın bir tefriti, her tefritin de bir ifratı doğurmasıdır.

Bu tür kutuplaşma ortamlarında itidal çağrısı yapmak ve konum belirlenmesinde bulunmak esasen hem gereklidir hem de oldukça riskli bir hale dönüşebilmektedir. Zor zamanlarda konuşmak, belki erdemdir ama çok da

kolay değildir. Bu sebeple yapılacak değerlendirmelerin itidal çizgisinde sürdürülebilmesi fevkalâde önemli ve de sıkıntılıdır.

İtiraf etmeliyim ki bendeniz tebliğin özellikle bu kısmını böyle bir sıkıntı içinde hazırlamış bulunmaktayım.

Bir insanlık ve algılama problemi olduğuna yukarıda işaret etmeye çalıştığımız Allah elçisi peygamberlere yönelik **farklı yaklaşımlar**, birer zihinsel tasavvur ya da dıştan algılama olarak Hz. Peygamber hakkında da, peygamberliğini açıkladığı günden beri şu veya bu şekilde söz konusu olmuştur.

A. İNKÂR ODAKLI YA DA İDEOLOJİK YAKLAŞIM

Hz. Peygamberi ve mesajını kabullenmek istemeyen, kendileri için gerekli olmadığını, hatta bilhassa putları adına zararlı olduğunu ileri süren o günün Mekkeli müşriklerinin anlayış ve iddialarına paralel bir eğilimin, zaman zaman Müslüman olduklarını da söylemekten geri durmayan değişik çevrelere mensup kimi insanlarımız arasında günümüzde de görüldüğü bir gerçektir.

Özellikle yeterli din eğitimi ve kültürü almamış veya alamamış kimi okur-yazarların, yazılı ve görsel medyanın bir kesiminin İslâm'a ve dolayısıyla Hz. Peygamber'e bakışı olabildiğince ideolojik ve bir ölçüde de inkâr odaklıdır. Başta **şeâir-i İslâm** ve meselâ **Ezân-ı Muhammedî** olmak üzere,⁷³ İslâm'ı hatırlatan her söylem, eylem ve kurum, tıpkı Mekkeli müşriklerde olduğu gibi, bu kesim için -ne yazık ki- ancak tenkit ve karalamak için ilgi konusu olmaktadır.

Böyle bir yaklaşımın doğru ve sağlıklı bir peygamber tasavvuru ya da imajından söz etmek, takdir edersiniz ki daha baştan imkânsız hale gelmiş bulunmaktadır. **"Muhammed'i referans almayalım."** sözü, herhalde bu anlayışın en kısa ve en acı ifadesidir. Ya da **"toplumsal alanı Tanrıdan arındırmak istiyoruz"** cümlesi, nasıl bir peygamber imajının girişi olabileceği yeteri kadar açık değil midir?

Yapıp ettiklerini **semânın emirlerine göre değil, kendi istek ve ihtiyaçlarına göre gerçekleştireceklerini** söyleyenler de herhalde hayatlarında Yaratıcının iradesini ve Allah elçisi bir peygamberi düşünmüyor olmalıydılar.

Yukarıda işaret ettiğimiz **"Bilesiniz ki yaratmak da yönetmek de Allah'a aittir."** gerçeğini, **"Yaratma Allah'a, yönetme bize aittir."** diye bölücü bir anlayışla benimsemiş gözükten sekülerizm yandaşlarının, ilâhî iradenin hayata müdahalesini temsil eden Hz. Peygamber'e yönelik yaklaşımları, **"Mu-**

⁷³ Kur'an'da bulunmadığı gerekçesiyle namaz için ezan okunmasını küfür sayan Kur'aniyyun mensupları bile bulunmaktadır (Bk. Abdülhamit Birişik, *Urduca Tefsirler ve Ehl-i Kur'an Ekolü*, s. 328, basılmamış doktora tezi).

ammed, Danimarka'da yaşasaydı onu buradan kovardım." diyen Batılıdan daha farklı olmasa gerektir.

B. TAZİM EKSENLİ (ABARTMACI/YÜCELTMECİ) YAKLAŞIM

Geçmiş ümmetlerde görüldüğü gibi, melek resul istekleri, tanrı elçi ya da yarı tanrı elçi tasavvur ve iddialarını anımsatan anlayış ve anlatımlar ne yazık ki "saygı" gereği olarak masum ve mazur gösterilmek istenmektedir. Oysa peygamber gerçeğine temelden ters düşen böyle bir yaklaşımı "saygı gereği" saymak ve kabullenmek fevkalâde sakıncalı ve yanlıştır.

Hz. Peygamber'i, beşer resul gerçekliğinin ötesine çıkarıp onun elçilik zemini olan dünya ve insan toplumu ile ilişkisini kesen ve örnekliliğini zora sokan bu anlayışın temelinde ya **cehâlet** ya da kontrolsüz bir **hissilik/duygusallık** yatmaktadır. Oysa konu, bu iki sübjektiviteyi de kaldırabilecek nitelikte değildir.

Tazim eksenli yaklaşımda, Hz. Peygamber ile ilgili hemen her konuda "efdaliyet ispatı" gayretleri öne çıkmaktadır. Bu da çoğu zaman abartılı yorumlara ve sübûtu kuşkulu kimi rivayetlere itibar etmeye kadar gidebilmektedir. Aslında bu tür yüceltme girişimlerine Hz. Peygamber'in aslâ ihtiyacı yoktur.

Burada belki İslâm'ı Hz. Peygamberin önderliğinde tanımış yeni kimliklerini kendisiyle kazanmış, her şeyi kendisinden öğrenmiş sahâbîlerin "**teberrük**" ve saygı olarak görülebilecek kimi davranışlarını, Hz. Peygamber'den herhangi bir hatırıya sahip olma ve sonraki nesillere o hatıralarla mesajlar ulaştırma istek ve arzularını anlayışla hatta takdirle karşılamak ve bu tür davranışları en azından bir "kültür nakli" olarak değerlendirmek lazımdır.⁷⁴ Bu eğilimin tarih içinde aşırıya kaçtığı olmuşsa da, genelde saygı sınırları içinde kaldığı, basiretli ulema ve ümera tarafından saygı sınırları içine bir şekilde çekilmeye çalışıldığı bilinmektedir.

⁷⁴ *Üç Muhammed* adlı kitapta teberrüğe dair Müslim hadisleri zikredilirken bölümün şu son hadisinin görmezlikten gelinmesi, ideolojik/subjektif bir yaklaşım örneği olarak dikkat çekmektedir:

"Enes b. Mâlik (r.a) anlatıyor: Peygamber (s.a) Ümmü Süleym'in evine girer ve o yokken yatağında uyudu. Bir gün yine Resulullah (s.a) gelerek onun yatağında uyudu. Çok geçmeden Ümmü Süleym'e gidilerek ona:

-(Ne duruyorsun) Peygamber (s.a) senin evinde, yatağında uyudu! denildi. Ümmü Süleym hemen geldi. Peygamber (s.a) terlemişti. Teri, yatağın üzerindeki bir deri parçasına toplanmıştı. Ümmü Süleym derhal çantasını açarak o teri kurutmaya ve onu (koku) şişesine sıkmaya başladı. Derken Peygamber (s.a) uykusundan uyandı ve:

-Ne yapıyorsun ey Ümmü Süleym? diye sordu. O da:

-Yâ Resulallah, çocuklarımız için bunun bereketini umuyoruz, cevabını verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a):

-İsabet ettin, buyurdu." (Müslim, Fedâil, 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 221).

Günümüzde en küçük arkeolojik bir buluntunun ya da tarihi kalıntının tahmin çemberi içinde saygı ile, maddi faturasını da ödeyerek müzelerin mûtenâ köşelerinde korunmasını heyecan verici bir kültür ve medeniyet hizmeti kabul edildiğine hepimiz şahidiz. İş Hz. Peygambere ait izlere ve hatıralara yani **mukaddes emânetlere** gelince âdiyet kuşkularını gündeme getirmek suretiyle konuya yönelik duyguları pörsütmeyi marifet bilen yaklaşımı nereye koymak gerekecektir?

Hiç kuşkusuz Hz. Peygamber'e ait hatıralar çevresinde dinin özüne aykırı tavır ve davranışların görülmesini anlayışla karşılamak, hele hele bu tür emânetlerin istismar edilerek çıkar vesilesi haline getirilmesine göz yummak hiçbir gerekçe ile mümkün değildir.

Ancak, İslâm'ın kuruluş merkezlerini ve Hz. Peygambere ait hatıraları ziyaret ederken yaşanan duyguları, başka yer ve sebeplerle hissetmenin mümkün olmadığını da itiraf etmek zorunluluğu ortadadır. O halde Hz. Peygamberin hatıralarını sadece heyecan duymak için değil, onun gerçekleştirdiği İslâm yaşayışını daha derinden hissetmek, algılamak ve güne taşımak için –her şeye rağmen– ziyaret edilebilir konumda bulundurmaya özen göstermeyi tenkitle değil, takdirle karşılamak gerekmektedir.

Methiye ve *mersiyeler*deki aşırı ifadelerden uzak kalabilmek için Hz. Peygamber'e yönelik kaleme alınan şiirlere *na't / tanımlama* denilmiş olması, ümmetin, konuya ait nezâketi *prensipte* dikkate aldığını göstermektedir. *Uygulamada* bu dikkatten zaman zaman uzaklaşıldığı söylenebilir.

C. SINIRLAMACI/KISITLAMACI YAKLAŞIM

“İlahi iradenin hayata müdahalesinin son kez ve evrensel planda temsilcisi” olduğuna işaret ettiğimiz Hz. Peygamber'in bu konumunu bir şekilde sınırlama anlamına gelen birtakım eğilim ve yaklaşımlara şahit olmaktadır. Hangi niyet ve etki altında olursa olsun bu tür yaklaşımlar, netice itibarıyla, Kur'an-ı Kerim'in tanıttığı Hz. Peygamber'e aykırı olmakta birleşen yaklaşımlardır.

1. Zaman Yönünden Sınırlama/Tarihselci Yaklaşım

Hz. Peygamberi yaşadığı zaman kesiti ile sınırlandıran, sünneti güne taşıma ihtiyacı duymayan bu yaklaşım sahipleri, Hz. Peygamber'i ancak tarihî bir gerçeklik olarak dikkate almakla yetinmektedirler. Böyle bir yaklaşım, Hz. Peygambere yönelik saygı ve teşekkür borcunu yerine getirmiş olmak için bile yeterli olmamanın ötesinde her devir için yalancı peygamberlere kapıyı açık tutmak ya da davetiye çıkarmak demektir. Kimin peygamber olacağına karar verme yetkisi olmayanların, peygambere hayatı ile sınır çizmeye kalkışması akla zıyan bir çelişkidir.

Böylesi bir sınırlamayı ve tarihselci yaklaşımı, kimi ilahiyatçıların da benimseyip savunmaya kalkışması, toplumda çok daha şaşkınlık konusu olmaktadır.

Evrensel vahyin/mesajın, yalnızca tarihsel bir **mübelliğ, mübeyyin, muallim ve mürebbisi olabileceğini düşünmek**, herhalde her şeyden önce vahyin/mesajın mahiyetine yönelik ciddi bir kavrama probleminin mevcudiyetini ve karşıt kültür odaklarının İslam'a yönelik planlarının kurnazca uygulanmasını gösterse gerektir.

Hz. Peygamber'in sünnetini de zaman sınırları içine hapsedme ve günden uzak tutma anlamında olan bu zamansal sınırlamacı yaklaşım, onun nebevî izlerini hayattan silmeyi amaçlamakla kalmamış, hayatı başka aktörlere ve izlere teslim etme girişimine de öncülük etmiş olmaktadır. Bu ise, baştan Hz. Peygamber'e karşı çıkmaktan, sadece onun hayatı çerçevesinde yani "belli bir zaman kesimi" için ayrılmak demektir. Böyle bir yaklaşımın kesinlikle nassî bir delili bulunmamaktadır. Evrenselliği, yerellik, yöresellik ve tarihsellik sınırlamaya kalkışmanın anlaşılabilir bir tarafı aslâ bulunmamaktadır.

2. Vasıf Yönünden Sınırlama

Hz. Peygamber'i misyonuna yönelik vasıflarından soyutlama eğilimi, onun beşer olmasını aşırı derecede vurgulama yolunu seçmektedir. Nerede ise, boyu ve kilosunu da söyleyiverip onu tam anlamıyla sıradanlaştırmak istemektedir.

Bu yaklaşımın uzantısı ya da zemin hazırlayıcısı olarak değerlendirilebilecek bir iki düşünce ve iddiadan söz etmek mümkün gözükmektedir.

Şefaatin olmadığı, dolayısıyla Hz. Peygamber'in de âhirette şefaat yetkisinin bulunmadığı, konuyla ilgili hadisler tamamen göz ardı edilerek ve âyetlerdeki "*illâ bi-iznihi*",⁷⁵ "*illâ men ezine lehu'r-rahman*",⁷⁶ "*illâ men ittehaze inde'r-rahmâni ahden*"⁷⁷ gibi Allah'ın şefaat yetkisi vereceği kimse-lerin bulunduğunu gösteren kimi istisna cümlelerini de dikkate almayan görüş ve yaklaşımlar gözlemlenmektedir. Oysa "bu istisna cümlelerinin birinci muhatabı Hz. Peygamberdir" diye düşünmek ve inanmakta herhangi bir te reddüt olmamalıdır.

Öte yandan yine "**Allah, âlimü'l-ğaybtır. O, gaybına kimseyi muttali kılmaz. Ancak (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır**"⁷⁸ âyetine rağmen, "Peygamber'in gayb bilgisi Kur'an-ı Kerim'deki gayb haberleriyle sı-

⁷⁵ 2/Bakara, 255

⁷⁶ 20/Taha, 109

⁷⁷ 19/Meryem, 87

⁷⁸ 72/Cinn, 26-27

nırlıdır.” yaklaşımı sergilenmektedir. Tabiatıyla böyle bir sınırlayıcı iddianın nassî delili bulunmamaktadır.⁷⁹

Bu iki konudaki yaklaşımlar esasen Hz. Peygamber’in de ötesinde, konuya ait prensip belirleyen âyetleri delil gösterip istisnâ ifadelerini göz ardı ederek hâşâ Allah Teâlâ’yı sınırlandırmaya kalkışmak gibi bir eğilimi yansıtmaktadır.

Son zamanlarda Hz. Peygamber’in âlemlere rahmet olduğunu bildiren âyeti⁸⁰ bile “kendisinin değil, gönderilişinin rahmet olduğu” yorumuna tâbi tutma eğilimi de görülmektedir. Böylesi bir yaklaşımın, geçmiş müfessirlerin tümüne muhalif olması yanında, Hz. Peygamber’i misyonu bakımından en temel vasfından tecrit etmek/soyutlamaktan başka bir anlamı yoktur.

Özellikle bu son örnekteki yaklaşımı soyutlamacı veya indirgemeci peygamber tasavvurunun güncel uzantısı saymak ve “evvel yok idi, iş bu rivayet yeni çıktı” demek zorundayız.

Vasıf yönünden sınırlamacı yaklaşımın uzantısı sayılacak bir başka tavır da “lâ raybe fih” olmadıkları gerekçesi ile Hz. Peygamber’in “beyan” görev ve yetkisinin ürünü olan **Sünnetin bilgi ve belgeleri niteliğindeki hadis-i şeriflere itibar etmemek**’tir. “Kur’an İslâmî” merkezli söylem sahipleri,⁸¹ bir taraftan tümüyle hadisleri ihmal etmekte sakınca görmezken bir taraftan da kendi düşüncelerini destekleyen rivayetleri sıhhat durumlarına bakmadan rahatlıkla delil olarak kullanma tutarsızlığını sergilemektedirler. Böylesi bir yaklaşım hiç şüphe yoktur ki **ilmî değil, indî/keyfî**’dir ve Hz. Peygamber’i beyan fonksiyonundan –netice itibariyle- soyutlayıcı bir tavrıdır. “**Düşüncemizi destekleyen rivayeti uydurma da olsa alırız; anlayışımıza aykırı olanı da Buhârî rivayeti de olsa, bir kenara koyarız.**” diyebilen

⁷⁹ Hz. Peygamber’in Kur’an’da bildirilenler dışında geleceğe yönelik gayb bilgisinin bulunmadığını ispata çalışan bir bilim adamının, Mute Savaşında olup bitenlerin Hz. Peygamber tarafından an be an Mescitte ashaba haber verildiği ile ilgili rivayeti (Buhârî, Meğâzî 44), bir tarih kaynağında gördüğü kayıttan hareketle, olaydan bir ay sonra Medine’ye gelen bir habercinin verdiği haber sonucu olduğunu söylediğine, tarihi bir rivayetle hadis kaynağını cerh etmekte herhangi bir usul hatası bulunup bulunmadığını dikkate almadığına şahit oldum. Oysa, Hz. Peygamber’in anında verdiği haberi, bu habercinin de aynen onayladığı şeklinde yorumlaması mümkün ve daha doğru olurdu. Aynı bilim adamı, konuşmasının sonunda, “Peki İstanbul’un fethi ile ilgili rivayete ne diyeceksiniz?” diye aklınızdan bir soru geçebilir, dedi. Ellerini iki yana açıp “**O kadarını da bilsin canım.**” diye cevapladı: Böylesi gariplikler karşısında herhalde “bu ne perhiz bu ne lahana turşusu!” demekten başka çare bulunmamaktadır. Bir noktada “o kadarını da bilsin canım!” demek zorunda kalınacaksa, bunca ısrar niçin? Allah bildirmezse peygamber gaybı bilemez. Hz. Yakup, Allah bildirmedığı için Yusuf’un, burnunun dibindeki kuyunun içinde olduğunu bilemedi. Ama aynı Hz. Yakup, Allah bildirdiği için Mısır’dan yola çıkarılan Yusuf’un gömleğinin kokusunu ta Kenan ilinden aldığı söyledi. Allah’ın peygamberine neyi, ne ölçüde bildirip bildirmeyeceğine O’ndan başka kim karar verebilir ki?

⁸⁰ 21/Enbiya, 107. Ayrıca 9/Tevbe, 61’de “**Ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir**” buyrulur.

⁸¹ Bu söylemin etraflı değerlendirmesi için bk. M. Ertürk, “Kur’an İslâmî” Söylemi ve Nebvî Sünnet’in Gerçekliği”, *Hadis çözümlemeleri*, . 17-46, İstanbul, 2007

bir hadisçi bilim adamının bu yaklaşımını keyfilikten başka ne ile açıklamak mümkündür?

Burada bir noktaya daha işaret etmekte fayda vardır:

Kimilerince Kur'an-ı Kerim'in, bütünlüğü, yeterliği, açıklığı, açıklayıcılığı gibi vasıfları gerekçe gösterilerek "**Kur'an'la yetinme**" çağrıları yapılmakta, yani "**sünnetsiz İslâm arayışı**"na kapı aralanmaktadır. Bu tür çağrı sahipleri her konuda âyet aramakta, âyet dışında kendilerini bağlı hissedecekleri bir başka delilin bulunmadığını ileri sürmektedirler.

Bu anlayışın varacağı nihâî noktayı, Tirmizî şârihi Mübârekfûrî, **erîke hadis**inin şerhinde anlattığı bir olayda gözler önüne sermektedir:

"Bu hadis, peygamberlik delillerinden bir delil ve bir âlâmettir. Zira, hadiste haber verilen durum aynen gerçekleşmiştir. Hindistan'ın Pencap eyaletinde bir adam çıktı ve kendisini "ehl-i Kur'an" diye isimlendirip tanıttı. Hâl-buki onunla ehl-i Kur'an arasında dağlar kadar fark vardı. Aslında o "ehl-i Kur'an" değil, ehl-i ilhâd idi. (Ne acıdır ki) bu zat önceleri sâlihlerdendi, şeytan onu saptırdı, azdırdı ve sırat-ı müstakimden uzaklaştırdı da ehl-i İslâm'ın söylemediği birtakım sözler söylemeye başladı. Peygamberin hadislerini bütünüyle kesin şekilde reddetmeye kadar işi götürdü ve "bütün bunlar Allah adına uydurulmuş yalan ve iftiradan ibarettir, gerekli olan sadece Kur'ân-ı azîm ile ameldir, hadislerle değil; isterse bu hadisler sahih ve mütevâtir olsunlar. Kim Kur'an'dan başka bir şeyle amel ederse, o, "Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler, kâfirlerin tâ kendileridir." âyetinin hükmü altına girer" dedi. Daha buna benzer küfrü gerektiren birçok söz söyledi ve bir sürü cahil de ona tâbi oldu, onu "imam" edindi..."

Devrin âlimleri bu adamın küfrüne, ilhâdına ve İslâm çerçevesinden çıkışına dair fetvâ verdiler. Bize göre de durum, âlimlerin dediği gibidir."⁸²

Bir kez daha vurgulayalım ki Mübârekfûrî merhumun isim zikretmeden verdiği bu çarpıcı örnek, "Kur'ân'la yetinme" ya da "sünnetsiz İslâm arayışı" yanlılarının sonuçta ulaşacakları noktayı göstermesi bakımından fevkalâde dikkat çekicidir.

Bu çarpık yaklaşımın -maalesef- **memleketimizde** de şu veya bu şekilde gündeme getirilmekte olması, **yeni yeni yerleşmekte olan İslâm bilincini ve bu alandaki bilgi birikimini temelden yaralayabilecek tehlikeli bir gelişmedir.**

Unutulmamalıdır ki, içimizden seçtiği peygamberler aracılığı ile emir ve yasaklarını kullarına duyurması nasıl Allah Teâlâ için bir âcizlik ve eksiklik değilse, **sünnetin varlığı da Kur'ân-ı Kerim'in eksik veya yetersizliği anla-**

⁸² Tuhfetü'l-ahvezi, VII, 425.

mina aslâ gelmez. Vahyi alıp öğrenmede peygamberin aracılığına insanların nasıl ve ne ölçüde ihtiyâcı varsa, Kur'ân'ı anlamakta da Peygamberin beyanına, yorumuna yani sünnete öylece ihtiyaç vardır. Tabîî ve doğru olan budur. Bunun dışındaki iddialar ne adına yapılırsa yapılsın, nasıl takdim edilirse edilsin, temelden yanlıştır.

*İslâm ümmetinin kimlik ve kişiliğini dokuyan yorum, Hz. Peygamber'in yorumu yani sünnetidir. Bu sebeple **sünnet, İslâm'ı anlama, kavrama ve yaşamada vazgeçilmez en doğru ölçü ve yorumdur.** Onun verilerine yani hadislere yöneltilecek hiçbir tenkid, sünnetten uzak kalmayı haklı kılmaz, kılamaz. Bir başka ifade ile ne sünnetsiz Müslümanlık olur ne de sünnete rağmen Müslümanlık...

Neticede, bir taraftan birileri "Kur'an-ı Kerim'den öte bir peygamber" tasavvuru peşinde koşarken, diğer yandan başka birileri de "Kur'an-ı Kerim'e rağmen bir peygamber" tasavvurunu delillendirme çabası içindedirler. Bu anlayışlara taraftar olanlar, gerekçeleri ne olursa olsun, sonuçta gerçek zemininden ve konumundan saptırılıp uzaklaştırılmış bir peygamber anlayışını paylaşmış olmaktadır.

3. Muhatap Temelli Sınırlama

Son yıllarda gündeme gelen yeni bir sınırlamacı yaklaşımı da "Âhirette necâta kavuşmak ya da cennete girmek için Ehlikitabın Hz. Peygambere iman sorumluluğunun olmadığı" düşüncesi temsil etmektedir. Bu söylemi uzunca bir zamandan beri seslendiren bilim adamına, son zamanlarda yürütülen dinler arası diyalog girişimlerine yeni bir boyut ve imkân kazandırmak niyetiyle midir bilinmez, bir başka bilim adamı, küçük çaplı bir grupta yaptığı söyleşide, "Kur'an-ı Kerim'de Ehlikitapla ilgili devamlı vurgulanan şey; Allah'a iman, âhirete iman ve amel-i sâlih'tir. Kur'an birçok âyette bunu söylüyor, yani **"Peygambere iman edin, demiyor"** diye destek çıkmış, ona ortak olmuştur.⁸³ Aynı söyleşi/sunum, "İslâm, Ehlikitabı, tek seçenek olarak -son dinin mensubu olmak mânâsında- Müslüman olmaya çağırıyor, hanîfiyyete (Hz. İbrahim çizgisindeki tevhide ve bu mânada İslâm'a) çağırıyor..." cümleleriyle⁸⁴ -anlayabilene aşk olsun dedirtecek şekilde- devam edip gidiyor.

⁸³ *Polemik Değil Diyalog*, s. 37

⁸⁴ Burada "De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyunuz. O, müşriklerden değildi" anlamındaki Al-i İmran (3) Sûresi'nin 95. âyetine işaret edilmekte olsa gerektir. Halbuki âyet, ehl-i kitab'ın Hz. İbrahim hakkında "o yahudî idi, o hıristiyan'dı" iddialarının tartışıldığı ve bu iddiaların, tarih kriteri ortaya konularak Tevrat ve İncil'in Hz. İbrahim'den sonra indirildiği (3/65) bildirilip reddedildiği ve "İnsanların İbrahim'e en yakın olanları, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve ona iman edenlerdir..." (3/68) gerçeğinin açıklandığı, daha sonra da ehl-i kitab'a yönelik tarihi ve dini gerçeklerin hatırlatıldığı bir bağlamda 'siz, sizden olduğunu iddia ettiğiniz ve fakat "Allah'ı bir

Konuya ait İslâm bilginlerinin ileri sürdükleri üç anlayışı özetle sıralayan bu anlatım, Muhammed Abduh ve Reşit Rıza ile gündeme getirilen üçüncü görüşü, yani özünde, "ehl-i fetret" kavramını güne taşıma eğilimini barındıran görüşü "savunulabilir" bulma esasına ağırlık vermekten ileri gelmektedir. Oysa İmam Gazâlî'nin "anlamayı" (ve dolayısıyla anlatılmayı) merkeze alan sorumluluk anlayışı kabule ve savunmaya -bize göre- daha uygun gözükmektedir.

Bu söyleşi/sunumda dikkat çeken nokta, hemen hemen hiçbir hadise ve sünnetteki uygulamaya itibar edilmemiş olmasıdır. Oysa Hz. Peygamber, Medine'de Beytü'l-Mîdras'a kadar gidip Yahudileri "Ya Ma'shere'l-yehûd, eslimû teslemû"⁸⁵ diye bizzat İslâm olmaya davet etmiş; bir hadiste "buistü bi'l-hanîfiyyeti's-semha";⁸⁶ bir başkasında "Ehabbü'd-dîni ilellahi el-Hanîfiyyeti's-semha"⁸⁷ buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber, Hıristiyan olan Bizans İmparatoru Heraklius'a yolladığı davet mektubunda, "Ey (geçmiş peygamberlere inanmış) müminler, Allah'tan korkun ve onun resulü Muhammed'e inanın ki, Allah size rahmetinden iki pay versin, sizin için, aydınlığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir"⁸⁸ âyetiyle uyumlu olarak, "Müslüman ol ki Allah sana iki ecir versin!" diye yazdırmıştır.⁸⁹

Hz. Peygamber'in, kendisine verilmemiş bir yetkiyi kullanması ve en önemlisi Kur'an-ı Kerim'e rağmen herhangi bir çağrıda bulunması ve uygulama yapması mümkün olmadığı açıktır. Kaldı ki, aynı bilim adamının da aralarında bulunduğu bir heyetin hazırladığı tefsir çalışmasında Araf sûresi'nin, "De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur. O diriltir ve öldürür. Öyle ise, Allah'a ve ümmi Peygamber olan Resulüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız." meâlindeki 158. âyetinin açıklamasında aynen şöyle denilmektedir:

"Kur'an bakımından artık bütün eski dinler geçerliliğini kaybetmiş olup kitap ehli de dâhil olmak üzere bütün insanlar Allah'a ve Onun resulü Hz.

taniyan dosdoğru bir Müslüman olan"(3/67) İbrahim'in dinine uyun' çağrısı yapmaktadır. (Bu da esasen "İslâm olun" çağrısı demektir.)

⁸⁵ Buhârî, Cizye 6; İkrâh 2; Müslim, Cihad 61; Ebû Davud, İmâre 22-23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 451

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 266

⁸⁷ Buhârî, İman 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 236

⁸⁸ 57/Hadid 28. Aynı bilim adamının da aralarında bulunduğu heyetin hazırladığı K. Kerim meâlinde bu âyetten sonra şu açıklama yer almaktadır: "Burada ehl-i kitaba hitab edilerek, hem Hz. Peygamber'e hem de diğer peygamberlere iman etmeleri sebebiyle kendilerine iki nur (nur değil, iki ecir olmalı, İ.L.Ç.) verileceği vaat edilmiştir."

⁸⁹ Bk. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6; Cihad 102; Tefsiru sûre(3), 4; Müslim, Cihad 74; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 268. Ayrıca bk. M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 333; *el-Vesâiku's-siyâsiyye*, no: 26

Muhammed'e iman edip hidâyete erebilmek için o resule tâbi olmaya çağırılmaktadır."⁹⁰

Bu açıklama ile "Kur'an ehl-i kitaba, **Peygamber'e iman edin, demiyor**" beyanının nasıl telif edileceği merak konusudur.

Ehlikitabın iman sorumluluğu açısından temel ilkeyi belirleyen "...Onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar" âyeti, Hz. Peygamber'e, muhatap temelli bir sınırlama yaklaşımı anlamına gelecek herhangi bir yorumda bulunmaya imkan bırakmamakta olsa gerektir.

Yukarıdan beri özetle belirtmeye çalıştığımız Hz. Peygamber'e yönelik farklı yaklaşımların hangisinin hangisine ya da neye tepkisellik veya hangi düşünceye yandaşlık özü taşıdığı ise, herhalde ayrıca tartışılacak bir konudur.

Netice

Sonuç itibarıyla kimi inkârından, kimi kontrol edemediği abartılı saygısından, kimi zaman düzleminde ve farklı konularda sınırlamacı bir eğilime takılıp kalmaktan, kimi ise, farklı görüşlerden ortama uygun tercihde bulunma yolunu benimsemiş olmaktan kaynaklanan ve özünde yeterince Sünnet verilerini dikkate almayan bu yaklaşımların hiçbirini Kitap ve Sünnet çerçevesinde tasvip imkânının bulunmadığı açıktır.

Bu yaklaşım sahiplerinden bazıları, bilimsel amaçlı olabilirler. Bu takdirde onlar içtihatlarında isabet edememiş olmanın sonucuyla karşı karşıyadırlar. Bizim buradaki tespit ve değerlendirmelerimiz, **konunun yaklaşımlar bazında nasıl bir görünüm arz ettiği** ile ilgilidir.

Yüce yaratıcı, elçisini nasıl tanıtmışsa; aziz elçi kendisini nasıl takdim etmişse, durumu öylece kavrayıp benimsemek dururken, böylesi, ya özünde sakıncalar taşıyan ya da sonuçta muhatapları şaşırtan yaklaşımlara kucak açmak insanımızı, ümmet yapısını ve İslam misyonunu, ümmetin yükümlülüğü konumundaki tebliğ çalışmalarını fevkalâde sorunlu hale getirmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber'e yaklaşımlarda orta yolu izlemeye çalışmak, uç ve abartılı yaklaşım ve yorumlardan mümkün olduğunca uzak kalmaya bakmak, Hz. Peygamber'in örnekliğini günümüze taşıyabilmek bakımından büyük önem arz etmektedir.

Burada bir noktaya daha işaret etmeme müsaadenizi istiyorum

Hadis ve fıkıh gibi değişik bilim dallarının Hz. Peygamber'in, kendi konularını alâkadar eden yönünü öne çıkaran yaklaşımda bulunmasını tabîi hatta gerekli bulmak lazım geldiği halde, bazı örneklerden hareketle söz konusu

⁹⁰ Kur'an Yolu, II, 471, Ankara, 2003

yaklaşımı yadırgayıp abartılı şekilde tenkit etmek,⁹¹ kuşkusuz ki, **akademik ve bilimsel bir tavır olmaktan çok, polemik niteliği ağır basan bir yaklaşımdır**. Böyle bir yaklaşım, korkarım, şikâyetçisi olunan tutumlara bir yenisi-ni eklemek olur.

Aslında ve ilk bakışta Müslümanlar için hiç de problem olmaması gereken konuların başında Hz. Peygamber'e yaklaşım mevzuu gelmektedir. Ne var ki için içinde anlamak/algılamak olunca, tabii olarak, birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Günümüzün kültürel savaş ortamında aynı imanı paylaşanlar arasındaki söz konusu farklılıklar, İslam dışı inanç ve kültür mihrak ve mensuplarının rekâbete dayanan gayretleri, özel ilgileri ve açık-gizli girişimleriyle daha da uç noktalara taşınabilir.

Küçülen dünyada, dünya nimet ve imkânlarının âdil paylaşımına aslâ râzi olmayan egemen güçler ve uluslar, kendi çıkarları ve hâkimiyetleri doğrultusunda geliştirmek istedikleri küresel havada İslam gerçeğiyle yüzleşmek istememektedirler. Zira yapıp ettiklerinin tüm çirkinliği ortaya çıkma ihtimali çok güçlüdür. Bu sebeptir ki, İslâm toplumlarında bir yandan İslam'ın toplumsallaşmasını temsil eden Sünnet ve onun sahibi Hz. Peygamber gibi temel konularda anlayış ve yaklaşım farklılıklarını körüklerken bir yandan da kendilerini rahatlatacak yandaş fikirler taşıyan gruplar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Zaten kültürel bazda küresel üstünlüğün sağlanması için bundan başka yol da bulunmamakta olsa gerektir.

Bu durumun farkında olanların, ilk anda çarpıcı da gelse ve bilimsel de gözükse, kendi öz değerlerine yönelik nev-zuhur gelişme ve değerlendirmeler karşısında -çağdaşlık ve rasyonellik saplantılarına kapılmadan- mümin firâseti ile hareket etmeleri gerekmekte ve beklenmektedir.

Bunca karmaşanın içinde **"Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak Muhammed'den râzi olan (bunlarla yetinen) cennete girmeyi hak etmiştir"**⁹² hadisi ne kadar anlamlıdır.

Saygılarımla...

⁹¹ Böyle bir tenkit örneği için bk. M. İslamoğlu, *Üç Muhammed*, s. 226-241. Üstelik yazar, hadisçilere "süreklili konuşan bir peygamber tasavvuru" eleştirisini getirirken, Buhari'nin daha ilk başlarda (İlim, 11) verdiği İbn Mesud *radiyallahu anh'ın*, "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bize bıkkınlık gelmesinden endişe ettiğinden dolayı (konuşmak ve eğitim-öğretim için) uygun zaman kollardı, (biz de aynı yöntemi uyguluyoruz)" diye ortaya koyduğu ilke belirleyen müşahade ve uygulamasına ters düşüyor. Zaman içinde hadis sayısındaki artış ise, ümmetin sayısal artışına paralel olarak ilmi faaliyetlerin artması buna bağlı olarak her ravinin öğrencilerinin sayısının artması ve her değişen isim dolayısıyla oluşan yeni senedin, -hadisin metni aynı kalmakla birlikte- yeni bir hadis sayılmasının sonucudur. Yani mes'ele, tamamen teknik/usûlî, tarihî, tabii ve bilimsel bir gerçekliği yansıtmaktadır. Kesinlikle herhangi bir sun'îlik söz konusu değildir.

⁹² Ebû Dâvud, Vitr 26; Nesâî, Cihad 18; İbn Hibban, *Sahih*, II, 112; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 518. Biraz farklı bir rivayet için bk. Müslim, İmâre 116